

IMPACTUL CONFLICTELOR ELITARE ASUPRA SITUAȚIEI POLITICE EXTERNE A ȚĂRII MOLDOVEI LA MIJL. SEC. AL XVI-LEA

Silvia CHICU, dr., conf. univ.

Summary

This article examines the conflicts between the elites in the Principality of Moldova in the middle of the 16th century. The study analyses the relationship between political decision makers: the reign and the nobility, and identifies the groups of boyars and the orientation of the foreign policy. This article addresses the changes of rulers as a result of the conflicts of interest between different nobility groups, and between the boyars and the reign. The conclusion of the article is that the conflicts within the political elite led to political, decisional and institutional deadlock. In order to achieve their own goals, the political elite in the Principality of Moldova promoted the idea of external help as a general policy thus jeopardizing the security of the state.

Un foarte bun cunoscător al epocii medievale – Constantin Rezachevici, afirma ca „azi e mai grav ca în epoca medievală”, deoarece trăim într-o "epocă a slugilor". Numai că acum seniorul se numește șef, iar vasalul e supusul docil a celui dintâi. În acest sistem valorile ca atare nu au nici o șansă. În Evul Mediu valorile fizice și intelectuale, în opinia lui Constantin Rezachevici, erau mai bine prețuite, „iar lașitatea, prezentă azi din belșug, era aspru condamnată sub orice fel de manifestare” [8].

Urmare a acestei succinte analize a apărut întrebarea: când apare mutația, care sunt factorii care au determinat schimbările în componența și caracteristicile elitei sociale. Astfel, este necesară, studierea domeniului elitelor în spațiul românesc, tematica elitologică plasându-se la intersecția mai multor științe: sociologie, politologie, istorie chiar psihologie.

Conform dicționarului: elita, reprezintă grupul de persoane care constituie ceea ce este mai bun, mai valoros într-o comunitate. În studiul de față ne vom referi la elita politică, vom analiza conflictele între diverse facțiuni elitare din Țara Moldovei la mijlocul secolului al XVI-lea, determinând impactul acestor divergențe asupra situației politice externe a statului.

Concurența permanentă și conflictele în sânul elitei conduce la dezbinarea lor. În momentul când resursele materiale se termină, conflictele interelitare sunt transpuse în spațiu mai larg pentru a găsi aici sprijin. Ieșirea în sfera publică reprezintă începutul procesului politic de dezbinare a elitelor conducătoare.

Viața politică a Țării Moldovei în epoca medievală a fost determinată de relațiile dintre factorii politici de decizie: domnia și sfatul domnesc. Statutul de suzeran al domnului îi permitea acestuia să se bucure de mari privilegii economice și politice. Puterea domnului era limitată de sfatul domnesc - organul reprezentativ al boierimii. Influența boierimii asupra domniei se mărește datorită sistemului ereditar-electiv al domniei. Atunci când existau mai mulți urmași domnești, boierii se împărțeau în facțiuni ostile, cauzând frământări interne și favorizând infiltrarea factorului extern în viața politica internă.

Începând cu al doilea sfert al secolului al XVI-lea în Țara Moldovei au loc modificări esențiale în raporturile domnie – boierime. Se produce o schimbare esențială în statutul domniei: de la imaginea divină a domnului se trece la imaginea unui conducător obișnuit și la scăderea autorității acestuia. În aceste condiții boierimea dorea să-și lărgescă atribuțiile politice și economice. Astfel, tot mai frecvente sunt cazurile de hiclenire - fenomen deja cunoscut în viața politică a Țării Moldovei.

Obiectivele urmărite de marea boierime erau: trecerea definitivă la monarhia electivă și limitarea atribuțiilor domnilor. Ostilitatea boierilor față de domnie se consolidează în timpul primei

domnii a lui Petru Rareș și atinge apogeul în anul 1538, când domnul este părăsit de către o parte a boierimii. Cumularea dificultăților interne și externe a dus la înfrângerea domnului.

Politica autoritară promovată de Petru Rareș în cea de a doua domnie a contribuit la consolidarea mai multor grupări boierești de orientare prootomană și procreștină. În timpul celei de a doua domnii Petru Rareș nu va izbuti să creeze un echilibru intern.

Conflictele elitare erau în detrimentul intereselor Imperiului otoman. Preocuparea sultanului de a stabili situația în Țara Moldovei în vremea lui Ilie Rareș nu a avut sorți de izbândă. Domnul intrase în conflict nu doar cu țările vecine, dar și cu boierimea din țară. Situația se agravase datorită acțiunilor insistente ale boierimii pribegite la curțile creștine și plângerilor către Poartă. În urma tuturor demersurilor sultanul ordonă ca domnul Moldovei să se prezinte personal la Constantinopol. Decizia a fost primită primăvara – perioada în care se achita haraciul, de aceea pretextul înaintat față de domn a fost de a prezenta personal tributul la Poartă și pentru a obține confirmarea [1, p. 120; 2, p. 263]. Țara înțelegea că, chemarea la Constantinopol a domnului Moldovei, poate avea consecințe nefaste. Cerința nu avea precedent în istoria țării, precum nu a avut precedent nici ceea ce s-a întâmplat la Constantinopol. La 30 mai 1551 Iliș acceptă convertirea la islam [2, p. 263]. Turcirea lui Iliș, a determinat regele polon să acorde o atenție specială și să protejeze gruparea boierilor moldoveni de pe teritoriul Poloniei.

La mijlocul secolului al XVI-lea boierimea Țării Moldovei era scizionată. În țară și pribegie existau, după toate probabilitățile, patru partide boierești. Facțiunea boierească polonofilă își întărise pozițiile în timpul ultimelor două domnii. În a doua facțiune boierească îi grupăm pe boierii proimperiali. Existența acestei grupări este confirmată prin izvoare [3, pp. 291-294]. Cea de-a treia grupare a activat, considerăm, în plan intern, reprezentând opoziția lui Ștefan Rareș care își propunea limitarea atribuțiilor domnești. Toate aceste

grupări acționau în vederea detronării lui Ștefan Rareș, deosebirea în opțiuni putea fi doar în privința succesiunii la tron. Totodată exista și o grupare boierească ce pleda pentru menținerea Rareșilor la domnie.

Lupta dintre facțiunile boierești la această etapă este câștigată de gruparea boierească polonofilă care a susținut candidatura lui Petru Stolnicul. Acesta, cu numele de domnie Alexandru, s-a confruntat cu rezistență în țară. Opoziția a fost condusă de mama domnului ucis și marii dregători devotați acesteia.

Alexandru se temea de energia Elenei Rareș datorită legăturilor pe care le avea la Constantinopol. Frațiunea Rareșilor a fost înlăturată totalmente de Lăpușneanu prin asasinarea fostei Doamne a Țării Moldovei. Moartea acesteia va împiedica orice perspectivă de regroupare a facțiunii. După înlăturarea Rareșilor din viața politică internă, Alexandru Lăpușneanu a putut activa mai liniștit atât în plan intern, cât și extern. Izvoarele atestă o apropiere a Domnului fostii colaboratori ai Rareșilor, apropiere ce a contribuit la întreruperea relațiilor dintre domn și marea boierime propolonă. Iar pentru a confirma împăcarea definitivă cu rudele fostei familii domnitoare, Alexandru Lăpușneanu hotărăște să officieze căsătoria cu fosta logodnică sau soție a pretendentului Joldea – Ruxandra [6, p. 69]. Această căsătorie totodată ar fi consolidat domnia lui Alexandru prin legătura de rudenie cu Petru Rareș.

Acțiunile întreprinse în scopul apropierii de susținătorii Rareșilor au contribuit la consolidarea opoziției. Nucleul acestei partide îi constituiau marii boieri ce nu primiseră dregătorii și conspirase împotriva domnului. Susținem opinia [5, p. 103], precum că rebeliunea a fost organizată în vara anului 1555 cu scopul de a-l înlocui pe Alexandru Lăpușneanu cu pretendentul Lupu păhărnicele. Un alt eventual pretendent la domnie putea deveni spătarul Ioan Șendrescu, participant la complot, care era fiul fostului portar de Suceava - Șendrea, ginerele doamnei Oltea, căsătorit cu Maria [5, p. 103]. Complotul a fost favorizat de politica autoritară a Domnului,

dar și de factorul extern.

Situația complexă internă și externă în care se afla Țara Moldovei în a doua jumătate a anului 1555 îl determină pe domn să promoveze o politică autoritară preluând toate pârghiile puterii de stat. Sfatul domnesc nu este format, credem, din mai multe considerente. În primul rând, opoziția internă avea încă destule forțe pentru a reîncepe ostilitățile. Boierimea propolona nu mai este acceptată de domn pentru că participase la complot, iar foștii susținători Rareși, în parte de orientare prootomană, nu se bucurau de încrederea domnului. Următoarea etapă a domniei, credem, o putem caracteriza ca autoritară, autoritarism cauzat de presiunea perpetuă a pretendenților la domnie și facțiunile care îi susțineau. Aceste grupări devin instrumente de constrângere și șantaj a domnului în scopul realizării intereselor acestor state în spațiul est-carpatic.

Încercarea lui Alexandru Lăpușneanu de a crea un echilibru politic intern și de această dată suferă eșec. Intrarea în țară a lui Despot a reînnoit aspirațiile opoziției interne de a-l detrona pe Alexandru Lăpușneanu. După cum ne demonstrează izvoarele, profitând de luptele interne în Imperiul Otoman, puterile creștine au inițiat pregătiri în vederea unei noi cruciade antiotomane. În cadrul acestor proiecte, Țării Moldovei îi era atribuit un loc important, lucru irealizabil în condițiile în care Alexandru Lăpușneanu rămânea fidel Porții.

Domnul Moldovei se simțea amenințat de prezența boierilor pribegi și a pretendenților în statele vecine. În vara-toamna anului 1560 Despot făcea pregătiri intense pentru a intra în Moldova. La începutul lunii noiembrie 1561, Despot a trecut cu oaste în Moldova, declarând că dorește să ocupe tronul, dar are bune intenții față de țară [7, pp. 200-201]. O parte din boieri au găsit momentul potrivit de a-i reproșa domnului despre represiile aspre întreprinse împotriva boierimii. O parte din marii dregători ai lui Alexandru Lăpușneanu n-au întârziat să i se închine lui Despot. Prin întronarea lui Despot au

fost realizate proiectele imperiale în spațiul est-carpatic. Odată cu el în Țara Moldovei își fac apariția boierilor de origine străină.

În final, putem concludiona că, aceste conflicte în cadrul elitei politice au dus la blocaje politice, decizionale și instituționale. În scopul realizării intereselor proprii, elita politică din Țara Moldovei promova ideea despre necesitatea ajutorului extern tratând-o ca o formulă principală de existență statală. Astfel era pusă în pericol securitatea statului. Calitatea guvernării, eficacitatea activității elitei depindea de conlucrarea dintre Domnie și marii boieri. Modalitatea de conlucrare a Domniei cu reprezentanți doar ai unor facțiuni, a dus la transformarea unei elite de tip nou, anihilând opoziția, dar permițând pătrunderea străinilor în rândul elitei autohtone.

Bibliografie selectivă

1. Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI, publicate de Ioan Bogdan, București, 1959.
2. Hurmuzaki E., Documente privitoare la istoria românilor, vol. II/I, București, 1891.
3. Hurmuzaki E., Documente privitoare la istoria românilor, vol. II/II, București, 1891.
4. Pâslariuc V., Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei în secolul al XVI-lea, Chișinău, 2005.
5. Pungă Gh., Țara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpușneanu, Iași, 1994.
6. Stoide C., Frământări în societatea moldovenească la mijlocul secolului al XVI-lea. În: AIIAI, vol. XI, 1974, p. 63-91.
7. Veress A., Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești (1527-1572), vol. I, București 1929.
8. <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/constantin-rezachevici-in-evul-mediu-valorile-fizice-si-intelectuale-erai-mai-bine-pretuite-decat-azi-ii-de-dan-fratica-10254859> (accesat 1. 12.12)